

ANOTACIJOS

Martynas Liudvikas Rėza, *Raštai, t. 1: Filologija: lietuviškos Biblijos rengimas*: [fotokopijos], sudarytoja ir vertėja Liucija Citavičiūtė, redakcinė kolegija: Liucija Citavičiūtė, Jolanta Gelumbeckaitė, Inė Lukšaitė, Sigitas Narbutas, Darius Petkūnas, Mikas Vaicekuskas, Gytis Vaškelis; recenzentai: Ona Aleknavičienė, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, redaktorė Irena Daugirdaitė, Vilnius: LLTI, 2011, ix–xxix, 552 p.: faks., portr., tekstas vok., liet. ISBN 978-609-425-059-0.

Martynas Liudvikas Rėza (1776–1840) – žymus Prūsų (Mažosios) Lietuvos rašties veikėjas. Jo lituanistinis palikimas itin vertingas: Kristijono Donelaičio poemos *Metai* (1818) ir pasakėčių (1824) publikacija, lietuviškų dainų rinkinio parengimas (1825) ir kt. Iki šiol nėra publikuota Rėzos lituanistinio paveldo dalis, sukurta vokiečių kalba. Minint 235-ąsias Rėzos gimimo metines, parengtas pirmasis *Raštų* tomas.

Raštų serija pradėta nuo mažiau žinomos, bet svarios jo kūrybos dalies – filologinių veikalų, parašytų rengiant naują lietuviškos Biblijos leidimą. Pirmame *Raštų* tome skelbiami istorinę ir išliekamąją vertę turintys du Rėzos veikalai. Tai istoriografinio pobūdžio tyrimas *Lietuviškos Biblijos istorija* (*Geschichte der litthauischen Bibel*, 1816) ir lietuviškos Biblijos redakcinių komentarų dvitomis – *Filologinės-kritinės pastabos lietuviškai Biblijai* (*Philologisch-kritische Anmerkungen zur litthauischen Bibel*, 1816; 1824).

Rengdamas lietuviškos Biblijos naująją redakciją, Rėza sukaupė daug medžiagos apie visus ankstesnius vertimus ir vertėjus, išsamiai aprašė spaudinius ar rankraščius, įvertino parengėjų triušą. Taip gimė savarankiškas veikalas – XVI–XIX amžiaus lietuvių religinės rašties

istoriografija. Antrojoje veikalo dalyje Autorius išsamiai aprašė savo paties ir bendradarbių parengtą naująją teksto redakciją ir redagavimo aplinkybes, todėl veikalas yra autentiškas šaltinis, suteikiantis žinių apie reikšmingą XIX amžiaus lituanistikos reiškinį – naujos lietuviškos Biblijos parengimą. Rėzos veikalas – antras tokio pobūdžio tyrimas po Gotfrydo Ostermejerio XVIII amžiuje taip pat vokiškai parašytos *Pirmosios lietuviškų giesmynų istorijos* (1793).

Antrajame čia publikuojamame veikale *Filologinės-kritinės pastabose lietuviškai Biblijai* I–II dalis (1816; 1824) pateikiami konkretūs Biblijos teksto redagavimo komentarai, istoriniu, filologiniu ir dalykiniu požiūriu paaiškinantys Rėzos ar jo bendradarbių taisymus. Ypač akcentuojamas vertimo adekvatumas senosiomis kalbomis parašytiems originalams, lietuvių kalbos grynumas ir taisyklingumas. Tekstuose yra daug lietuviškų žodžių ir frazių. Reikia pripažinti, kad šį veikalą sunku skaityti kaip nuoseklų kūrinį dėl jo specifinės struktūros. Tai unikalus žanras – kruopštaus redaktoriaus užrašai. Rėza nurodo Biblijos knygą, skyrių, eilutę, klaidingai išverstą lietuvišką frazę išverčia į vokiečių kalbą, kad suprastų skaitytojas, ir pateikia savo motyvuotą pataisymą, remdamasis senaisiais ir naujaisiais Biblijos aiškintojų komentarais ir teksto vertimais į kitas kalbas. Šiame veikale Rėza pirmasis suformulavo kanoninių tekstų mokslinio vertimo ir redagavimo principus, kurie nepaseno iki šiol. Rėzos taisymų yra tiek daug ir jie tokie reikšmingi, kad jo atliktą darbą galima laikyti nauju vertimu. Ši knyga, net ir po Kuršaičio redakcijos XX amžiuje, buvo vadinama „Rėzos Biblija“.

Publikuojamieji Rėzos veikalai Lietuvoje yra raritetas. Versta iš egzempliorių, buvusių Simono Daukanto asmeninėje bibliotekoje, vėliau patekusių į Lietuvių mokslo draugiją, o dabar saugomų Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Iš šių egzempliorių padarytos ir fotokopijos.

Priede pirmą kartą skelbiamas Rėzos asmeninės bibliotekos katalogas. Jis parengtas po Rėzos mirties, kai aukcione buvo parduodama

jo biblioteka. Kataloge užfiksuotas gana gausus lituanistikos rinkinys. Tai vienintelis dabar žinomas išlikęs katalogo egzempliorius. Fotokopiją maloniai leido publikuoti Prūsijos kultūros paveldo slaptasis valstybės archyvas Berlyne.

Rėzos *Raštų* I tomas papildė XIX amžiaus lituanistikos paveldą, pateikia naujos unikalios medžiagos filologams, teologams, kultūros istorikams ir visiems besidomintiems Mažosios Lietuvos raštija, ypač Biblijos vertimo istorija, atskleidžia Rėzos asmenybės ir jo kūrybos daugiaplaniškumą.

Teodoras Lepneris, *Prūsų lietuvis*, parengė Vilija Gerulaitienė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2011, 258 p.: iliustr., santr. vok. k. ISBN 978-9955-847-39-7.

Būdviečių parapijos kunigo Teodoro Lepnerio kūrinys *Prūsų lietuvis* supažindina mus su XVII a. Mažosios Lietuvos lietuvių gyvenimo būdu, kalba, apranga, mitybos įpročiais, tikėjimu, muzika ir krikštytųjų vestuvių bei laidotuvių papročiais. Šis tekstas laikomas antruoju tokiu reikšmingu po Mato Pretorijaus *Prūsijos įdomybių, arba Prūsijos regyklos* etnografiniu veikalu apie lietuvininkus. Penkiolikos skyrių knygą Lepneris parašė 1690-aisiais – vos metams likus iki mirties. Mokslininkų bendruomenėje iki šiol buvo paplitę tekstai iš 1744 m. Dancige išspausdintos knygos su dedikacija kurfiurstienei Sofijai Šarlotei ir nespalsvota litografija. Antrasis šio veikalo leidimas išėjo 1848 m. Tilžėje. Naujoji publikacija parengta pagal Valstybinėje Prūsijos kultūros paveldo bibliotekoje rastą kurfiurstui Frydrichui III dedikuotą rankraštį su plunksna piešta spalvota iliustracija.

Pasirodžiusi publikacija dvikalbė – beveik visi jos tekstai pateikti lietuvių ir vokiečių kalba, todėl leidinys bus suprantamas ir Vokietijos, ir viso pasaulio mokslininkams. Knygoje yra net du įvadiniai straipsniai. Vilija Gerulaitienė straipsnyje „Teodoras Lepneris ir jo veikalas *Prūsų lietuvis*“ (p. 9–18) pateikia reikiamų patikslintų

žinių apie autorių, epochą, veikalą, jo sukūrimo aplinkybes, apie rankraštį, jo ir 1744 m. publikacijos skirtumus, transkripcijos principus ir vertimą. Lepnerio veikalo turiniui skirtas Irmos Šidiškienės straipsnis „Teodoro Lepnerio etnografija“ (p. 19–33). Lietuviškų įvadinių straipsnių informacija pristatoma ne jų tiksliaime vertime, bet išsamioje santraukoje vokiečių kalba knygos pabaigoje (p. 231–239). O leidinio pagrindą sudaro publikuojama rankraščio transkripcija ir Gerulaitienės vertimas, kuriuo veikalas „po daugiau kaip trijų šimtų metų pirmą kartą prabyla į skaitytojus lietuviškai nuo pradžios iki pabaigos“. Tekstus papildė archeografiniai ir dalykiniai komentarai. Knygoje rasime ne tik pakankamai iliustracijų, tiesiogiai susijusių su šio veikalo likimu, jų sąrašą, asmenvardžių ir vietovardžių rodykles, bet ir „Baltų kalbų žodžių ir posakių rodyklę“. Išėjo gerai apgalvotas, gerai parengtas ir parankus mokslinis leidinys.

Mintautas Čiurinskas

Abraomas Kulvietis: pirmasis Lietuvos reformacijos paminklas. Abraomo Kulviečio Confessio fidei ir Johanno Hoppijaus Oratio funebris (1547) = Abraomas Kulvietis: The First Recorded Text of the Lithuanian Reformation. Confessio fidei by Abraomas Kulvietis and Oratio funebris by Johann Hoppe (1547), parengė Dainora Pociūtė, (Monumenta Reformationis Lithuanicae. Seria [1] A: Confessiones fidei, t. 1: Abraham Culvensis), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, 208 p. iliustr., faksim., ISBN 978-609-425-069-9

Išėjo knyga, gerokai mums priartinanti Abraomą Kulvietį – vieną įspūdingiausių XVI a. lietuvių kultūros asmenybių, europinėje universitetų aplinkoje subrendusį bajorą inteligentą, siekusį moderninti Lietuvos visuomenę, pritaikyti savas žinias plėtojant švietimo sistemą, gaivinant tikėjimą, reikšmingai prisidėjusį prie Karaliaučiaus universiteto kūrimo. Svarstydami, kaip sekėsi gana jaunam ir iš širdies Tėvynei savo įgytu išsilavinimu troškusiam tarnauti abiejų teisių daktarui (ši laipsnį įgijusiam Sienoje), nuo šiol turėsime tvirtesnį

pagrindą. Knyga padeda pažinti jo asmenį, veiklą, palikimą, pateikia ir įtvirtina patikslintus faktus, naujai parengtus tekstus. Todėl pristatant šią knygą norisi dar kartą pabrėžti svarbias datas. Grįžęs iš užsienio, iniciatyvos įkurti Lietuvoje aukštesnio lygio nei veikusių katedrinę mokyklą įgyvendinimu Kulvietis galėjo rūpintis tik apie pusę metų – nuo 1541 m. pradėjusi veikti, Vilniaus vyskupo pastangomis ji jau 1542 m. buvo uždaryta, mokiniai išsisklaidė, dažno tėvams taip ir neužmokėjus Kulviečiui už mokslą. Netoli nuo šios datos ir 1543-ieji, pirmojo lietuviškojo *Tikėjimo išpažinimo* sukūrimo metai, ir profesoriavimo priverstinėje emigracijoje bei Karaliaučiaus universiteto įkūrimo Prūsijos kunigaištystėje data – 1544-ieji, ir Kulviečio mirtis 1545-aisiais. Dabar galime tinkamai susipažinti su visais likusiais Kulviečio tekstais, jų originalais ir vertimais, juos vertinti, susidaryti savą nuomonę. Išėjusi knyga yra didesnio mokslinio leidybinio sumanymo – serijos *Monumenta Reformationis Lithuanicae* – dalis (A serija), kurioje bus publikuojami tikėjimo išpažinimai (*Confessiones fidei*). Be redakcinei serijos kolegijai vadovaujančios prof. Dainoros Pociūtės, ją dar sudaro prof. Jolanta Gelumbeckaitė, dr. Kęstutis Daugirdas ir dr. Deimantas Karvelis.

Pagrindinė pirmojo serijos leidinio mokslinė naujovė ir svorio centras – jame pateikiamas vienintelis šiuo metu žinomas laimingai išlikęs knygos, kurioje išspausdintas Kulviečio veikalas *Confessio fidei*, egzempliorius. Prieš kelerius metus Anglijoje, Durhamo universiteto bibliotekoje, jį aptiko Jolanta Gelumbeckaitė. *Confessionis fidei* tekstas 1547 m. buvo išleistas Prūsijoje, Karaliaučiuje, kartu su Jono Hopijaus (lot. Ioannes Hoppius, vok. Johann Hoppe, leidyneje vartojama forma – Johannis Hoppius) *Oratio funebris* – kalba, skirta prieš metus mirusiam konfesijos autoriui.

Mokslinį leidimą sudaro Dainoros Pociūtės įvadinis straipsnis „Abraomas Kulvietis ir pirmasis evangelikų *Tikėjimo išpažinimas* Lietuvoje“ (taip pat anglišką jo vertimas); Jolantos Gelumbeckaitės, kuri yra ir viso leidinio redaktorė, parengtas „Šaltinio [t.y. republikuojamos

1547 m. knygos su Kulviečio ir Hopijaus tekstais,] aprašas“ (ir anglišką jo vertimas); šių dviejų (o įskaičiuojant ir dvi eiliuotas Hopijaus Kulviečiui skirtas epitafijas – keturių) tekstų – Hopijaus ir Kulviečio – originalų spalvotos faksimilės; kritinis senojo spaudinio teksto perrašas su tekstologiniais komentarais, parengtas Jolantos Gelumbeckaitės; dalykiniai komentarai anglų kalba, parengti Dainoros Pociūtės; lietuviškieji vertimai: „Johanno Hopijaus „Laidotuvių kalba“ mirus šlovingam ir įžymiam vyrui, Prūsijos Karaliaučiaus Akademijos profesoriui daktarui Abraomui Kulviečiui“, išversta Ramunės Dambrauskaitės-Muralienės ir Jolantos Gelumbeckaitės, ir „Abraomo Kulviečio *Tikėjimo išpažinimas*, parašytas šviesiausajai Lenkijos karalienei ir t. t.“, 1957 m. verstas Benedikto Kazlausko, o šiam leidiniui peržiūrėtas Eugenijos Ulčinaitės. Lietuviškieji vertimai yra palydimi detaliu Dainoros Pociūtės parengtu komentaru, kuris, kiek pasirodė lyginant, yra analogiškas angliškam, esančiam po lotynišku tekstu. Knygos gale – struktūruota šaltinių ir literatūros bibliografija bei asmenvardžių rodyklė.

Viso leidinio struktūra ir rengimo principai knygoje nėra aptarti. Taip pat tenka pastebėti, kad gausių leidinio komponentų autorystę ji skaitant sunkoka nustatyti (štai po angliško komentaro nenurodoma, kas jį parengė, po lietuviško – nurodyta D. Pociūtė; neaptarta, ar komentarai identiški), apskritai gausių rengėjų indėlis galėtų būti aptartas ir parodytas aiškiau (pvz., – turinyje, įvade ar pratarinėje). Dėl to nedrįstame ir tiksliai nurodyti, kas į anglų kalbą versta priešlapyje nurodytos vertėjos Dalijos Tekorienės (ji knygos tekste nurodoma kaip įvadinio Pociūtės straipsnio vertėja), o kas galbūt rašyta pačių tekstų autorių.

Leidinio apiforminimas subtilus, aristokratiškas, derinantis skaidrumą su skoninga maniera ir keičiantis bei turtinantis santūrią panašių kritinių leidimų serijų europinę tradiciją.

Knyga buvo pristatyta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdo vų rūmuose vasario 8 d. surengtame renginyje „Sugrįžimas, Abraomas

¹ Atsižvelgiant į paties autoriaus Hopijaus nurodomą aplinkybę, kad kalba buvo parašyta minint Kulviečio mirties metines, ji vis dėlto veikiau vadintina ne „laidotuvių“, o „gedulinga“, „geduline“.

Kulvietis Bonos Sforcos dvare“, kuriame dalyvavo prof. Dainora Pociūtė, habil. dr. Ingė Lukšaitė, prof. Arūnas Sverdiolas, dr. Darius Kuolys, dr. Deimantas Karvelis, dr. Mintautas Čiurinskas, o vedė dr. Jolanta Karpavičienė². Belieka, kad šį leidinį pastebėtų visuomenė ir skaitytų.

Mintautas Čiurinskas

Agnieszka Borysowska, *Jezuicki vates Marianus. Konterfekt osobowy i literacki Alberta Inesa (1619–1658)*, (ser. *Studia Staropolskie. Series Nova*), Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN, Wydawnictwo IBL, 2010, 226 p. ISBN 978-83-61757-12-2.

Albertas Inesas (Wojciech Ines) laikomas vienu talentingiausių XVII a. lotyniškai kūrusių Lenkijos poetų, dažnai vadinamas „geriausiu iš Sarbievijaus mokinių“ ar „lenkų Marcialiu“. Pats save jis įvardijo *vates Marianus* (Marijos poetas). Inesas pasižymėjo ne tik kaip poetas, – jis taip pat buvo pripažintas to meto mokslininkas. Inesas priklausė Jėzaus Draugijai, vėliau dėstė retoriką ir sakė pamokslus įvairiuose Lenkijos miestuose: Kališe, Krokuvoje, Poznanėje, Sandomiere, Liubline ir Jaroslave. Literatūrinis Ineso, gyvenusio trisdešimt devynerius metus, palikimas tikrai gausus, tačiau iki šiol jis buvo tyrinėtas tik fragmentiškai. Jaunos mokslininkės monografija yra pirmas monumentalus darbas, kuriame aprėpiami Ineso biografijos faktai ir analizuojama visa jo kūryba: epigramos, lyrika ir elegijais parašytas veikalas *Lechia-da*. Knygos autorė rėmėsi gausia jėzuitų archyvine medžiaga, atliko kruopščią išlikusių poeto veikalų analizę, ištaisė ir patikslino daugybę su Ineso darbų leidyba susijusių bibliografinių klaidų, pateikė visos jo kūrybos analizę, palygino Ineso poeziją su jo amžininkų kūriniiais.

Monografiją sudaro keturios dalys. Pirmojoje dalyje aptariamas Ineso gyvenimas ir jo sąsajos su kūryba. Antrojoje analizuojama lyrika,

² Renginyje nuskambėjo pirmieji vertinimai nesunkiai prieinami – jų santrauka paskelbta Astridos Petraitytės ir Dainoros Pociūtės publikacijoje „Tekstas paskelbtas, vadinasi, išgelbėtas“, *Kultūros barai*, 2012, Nr. 5, p. 66–75.

kuri skirstoma į parodijas ir progines, refleksines bei Švč. Mergelei Marijai skirtas odes. Trečiojoje nagrinėjamos įvairaus pobūdžio (satyrinės, religinės ir kt.) epigramos, emblemos, stemos ir artificiozinė poezija. Paskutinėje dalyje išsamiai aptariama iš elegijų sudaryta *Lechiada* ir jos sąsajos su Vergilijaus *Eneida*. Knygoje taip pat pateikiamas bibliografijos sąrašas, cituotų Ineso kūrinių ir asmenvardžių rodyklė.

Ineso kūriniai buvo išleisti jam gyvam esant, kelis kartus pakartoti ir po mirties. Jis buvo mėgstamas ir skaitomas ne tik jėzuitų, nors kaip tik jų cituotas kaip vienas pavyzdinių autorių, iš kurio siūlyta mokytis. Tad lotyniškosios literatūros tyrėjams ši monografija apie vieną žymiausių XVII a. Lenkijos poetų tikrai bus įdomi ir reikalinga.

Živilė Nedzinskaitė